

2004 een uitstekend jaar voor Huis- en Oeverzwaluwen

Huiszwaluwen hadden eindelijk weer eens jaar met fors hogere aantallen. De rekenmachine gaf landelijk een ongekeerde toename van 16% ten opzichte van 2003. We moeten terug naar de beginjaren negentig van de vorige eeuw voor een vergelijkbare stand. Bij de Oeverzwaluw zijn we fluctuaties wel gewend. In 2004 gooiden ze er ruim 40% bij op. Is hier sprake van een effect van de warme zomer van 2003?

Zoals gewoonlijk zijn ook in 2004 de zwaluwentellers weer op pad geweest en hebben ze veel aantallen op papier weten te krijgen. De schare tellers breidt zich nog steeds uit en langzaam maar zeker zijn er nog maar weinig streken waar het telwerk te wensen overlaat. Hoe veel jaren je ook blijft tellen, geen jaar is hetzelfde en regelmatig sta je voor verrassingen. Eens te meer wordt duidelijk dat volhouden van tellingen wel degelijk zin heeft. Bij de zwaluwen kunnen we daarbij voortborduren op de jarenlange coördinatie door Herman Leys. Wat hebben de tellers, maar vooral de zwaluwen, ervan gebakken afgelopen seizoen?

Uitstekend Huiszwaluwen-jaar

In september was het al duidelijk dat het aantal Huiszwaluwen in 2004 hoger zou uitpakken dan wat we de afgelopen jaren gewend waren. Met de Huiszwaluw is het in doorsnee al jarenlang kommer en kwel en een sterk groeiende populatie past dan niet in het verwachtingspatroon. De meeste tellers meldden meer bezette nesten en er waren er zelfs die sinds 1990 nog nooit zoveel zwaluwen in hun telgebied hadden. Dat we hoger uit zouden komen dan de afgelopen jaren was duidelijk, maar dat de landelijke toename uiteindelijk 16% bedraagt is toch zeer verrassend. We hebben nog niet alle cijfers binnen, maar duidelijk is dat 2004 de boeken in gaat als een zeer goed Huiszwaluwenjaar! De landelijke indexwaarde zal ongeveer uitkomen op 95 (1990 is op 100 gesteld). In 2002-03 bedroeg die nog 78. Wie had ooit durven hopen dat het de Huiszwaluw zou lukken om binnen een jaar verliezen van zo'n 10-15 jaar goed te maken. Natuurlijk moeten we niet te vroeg juichen en goed in de gaten houden of het herstel beklijft.

Grootste gemene deler Huiszwaluw

De 16% toename is een landelijk gemiddelde, want er zijn streken waar een veel hoger percentage werd vastgesteld. Ook waren er enkele waarnemers die het met enige afname moesten doen. Door huiszwaluw-aantallen van zowel in 2003 als 2004 getelde kolonies te vergelijken krijgen we een aardig

beeld van de ontwikkelingen. In alle regio's is tussen 2003 en 2004 toename vastgesteld variërend van een enkel tot bijna 30%! De grootste winst is geboekt in het zuiden en midden van ons land (tabel 1). In de zuidwestelijke kleigebieden, in het rivierengebied, in Noord-Brabant en in Limburg konden ze de winst goed gebruiken, want hier waren de verliezen in de voorbije jaren het grootst. De zand- en laagveengebieden in Noord-Nederland deden het ook goed met 15% toename of meer. Geringe winst werd geboekt in Noord-Holland en Flevoland, terwijl op de zandgronden in Overijssel en Oost-Gelderland in feite sprake was van stabilisatie.

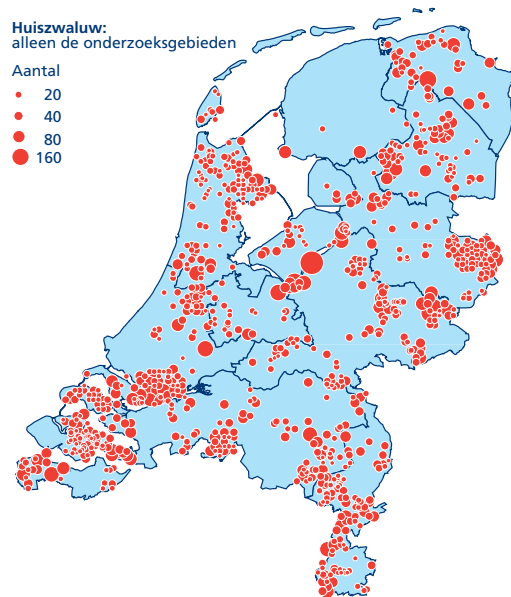
Effect warme zomer 2003

Kijken we naar het broedgebied, dan kunnen we denken aan effecten in verband met broedsucces. 2003 was de gedenkwaardige hete zomer. Huiszwaluw-tellers hadden het vooral over droogte en als gevolg daarvan mogelijk minder nestbouw en door droogte afgefallen nesten. Dit waren zichtbare effecten, maar veel minder zichtbaar was het broedresultaat. Het is mogelijk dat in 2003 door het warme weer, met een groot insectenaanbod en geringe sterfte onder jongen, een gunstig broedresultaat is geboekt. Als veel meer zwaluwen succesvol twee broedsels hebben grootgebracht, kan dat behoorlijk aantikken in de populatie-omvang. Het grote aantal paren in 2004 zou dus een gevolg kunnen zijn van het gunstige broedjaar 2003. Onduidelijk is echter wat er in de Afrikaanse overwinteringsgebieden gebeurt: Huiszwaluwen zijn er zelfs min of meer spoorloos. Zelden worden grote groepen van duizenden Huiszwaluwen gezien, terwijl bij de Boeren- en Oeverzwaluwen concentraties op en nabij slaapplekken vele honderdduizenden kunnen bedragen. Het schijnt dat Huiszwaluwen in de winter grotendeels in de lucht verblijven (vergelijkbaar met de Gierzwaluw) en probeer dan maar iets te zeggen over invloeden op de populatie. Kortom, effecten op de stand in Afrika kennen we niet en dat geldt ook voor de doortrekgebieden.

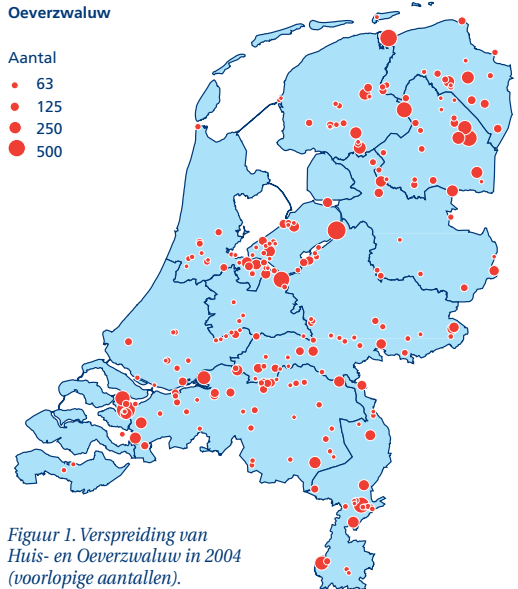
Huiszwaluw:
alleen de onderzoeksgebieden

Aantal
• 20
• 40
• 80
• 160

Oeverzwaluw

Aantal
• 63
• 125
• 250
• 500

Figuur 1. Verspreiding van Huis- en Oeverzwaluw in 2004 (voorlopige aantallen).

Oeverzwaluw.
Foto: Harney van Diek

Tabel 1. Verandering (in %) van het aantal Huis- en Oeverzwaluwen per fysisch-geografische regio in zowel in 2003 als in 2004 getelde kolonies. Regio's gesorteerd op score van de Huiszwaluw (Huiszwaluw 18.458 resp. 21.448 nesten, Oeverzwaluw 11.251 resp. 16.055 nesten).

Fysisch-geografische regio	Verandering 2003-04 (%)	
	Huiszwaluw	Oeverzwaluw
Zeeklei-zuid (Zeeland, delen Z-Holland en W-Brabant)	29	56
Hoge Zandgronden-zuid (N-Brabant, N- en Midden Limburg)	28	55
Hoge Zandgronden-Veluwe (Veluwe, Utrecht)	23	-12
Rivieren (stroomgebieden Rijn, Waal, IJssel, Maas)	20	13
Heuvelland (Z-Limburg)	19	-42
Laagveen-noord (Midden-Friesland, ZW-Groningen, NW-Overijssel)	17	36
Hoge Zandgronden-noord (Drenthe, O-Groningen, O-Friesland)	15	53
Zeeklei-noord (noordelijk Groningen en Friesland)	8	27
Zeeklei-midden (vooral Flevoland en noordelijk Noord-Holland)	4	80
Laagveen-Holland (delen van N- en Z-Holland en van Utrecht)	3	341
Hoge Zandgronden-oost (Overijssel en Oost-Gelderland)	2	25

Oeverzwaluw-fluctuaties

De Oeverzwaluw scoorde in 2004 43% meer nesten dan in 2003 en daarmee lijkt een kentering te zijn gekomen in de afname sinds 2000. Dat jaar was het gedenkwaardige topjaar met overal aantallen die voor zover bekend niet eerder uit ons land gemeld werden. Gunstige omstandigheden in de broedgebieden (veel grondwerkzaamheden, bescherming) gingen toen gepaard met een gunstige situatie (veel neerslag) in de Afrikaanse wintergebieden. De drie jaren erna halveerde de stand nagenoeg en nu zien we dus weer een toename. De stand in 2004 komt ongeveer overeen met die in 2002 en 1996. Ook bij deze toename is mogelijk een rol weggelegd voor de warme zomer in 2003 (goed broedsucces) alsook de vrij natte winter 2003/2004 in de Afrikaanse Sahelzone.

Regionale verschillen Oeverzwaluw

In vergelijking met de Huiszwaluw zijn er bij de Oeverzwaluw aanzienlijke regionale verschillen (tabel 1). Dit wijst er op dat regionale aspecten in elk geval ook een rol spelen in de ontwikkeling. Afname in Zuid-Limburg en op de zandgronden in het midden van het land zou samen kunnen hangen met minder nestgelegenheid in die regio's. Sterke vooruitgang werd geboekt in Zeeland, Noord- en Zuid-Holland, Flevoland en op de Brabantse en Drentse zandgronden.

Verspreiding

De kaart van de Oeverzwaluw (figuur 1) kan bogen op een redelijke nauwkeurigheid. Van sommige kolonies zijn weliswaar nog geen aantallen binnen of ze zijn niet geteld, maar aan het algemene beeld zal dit niet veel afbreuk doen. De verspreiding laat geen wezenlijk afwijkingen zien van die van de afgelopen jaren en het getelde totaal staat op 17.500 nesten. De kaart van de Huiszwaluw laat vooral zien waar telwerk is verricht. Bij deze soort streven we naar een voldoende grote steekproef. Afgezien van de opvallende leemte in Friesland (deels effect van niet verwerkte gegevens) zijn er op de kaart weinig grote lege gebieden meer te bekennen. Natuurlijk zijn er nog wensen hier en daar (voelt u zich aangesproken.....we nemen graag uw aanmelding in ontvangst), maar voor indexberekeningen mogen we met zo'n dekking niet mopperen.

Tellen en beschermen

Zwaluwtellers zijn in het algemeen zeer trouw aan hun gebied en hun zwaluwen. Naast het telwerk worden vaak kosten noch moeite gespaard het de zwaluwen naar de

zin te maken. Het gaat daarbij om bescherming in de ruimste zin en dat loopt uiteen van informatie of voorlichting geven, nesten beschermen, kunstnesten aanbieden, plankjes aanbrengen onder huiszwaluwnesten (tegen de poep), steile oeverzwaluwvanden afsteken of vrijwaren van instorten, dichtgroeien of verstoring tot het daadwerkelijk opkweken van uit het nest gevallen jongen of aanleg van een kunstwand voor Oeverzwaluwen. In de veel gevallen zal dit een gunstig effect hebben op de stand, hoewel dat moeilijk te meten en te bewijzen valt. Zeker is wel dat de zwaluwtellers en -beschermers er veel inspiratie in vinden en dat het een stimulans is om ermee door te gaan.

Wat heeft 2005 in petto?

Na de groeiende populaties in 2004 zijn we natuurlijk zeer benieuwd naar de aantallen dit seizoen. De Afrikaanse winter in de Sahel was minder nat dan vorig jaar (daardoor minder Oeverzwaluwen?) en de redelijk natte zomer van 2004 was nu niet bepaald de meest gunstige voor zwaluwen (althans uit menselijk oogpunt geredeneerd). We kijken met belangstelling uit naar uw resultaten op papier of in bestanden.

Arend van Dijk

Het LSB is een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en wordt financieel mogelijk gemaakt door het LNV-DK.